

VOORWOORD

Stellen dat taal en leren onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, is een open deur intrappen. Daaraan toevoegen dat taal helpt om jezelf beter te ontplooien en met anderen te communiceren, evenzeer. Maar hoe ziet die taal er precies uit? En meer bepaald: wat moeten kinderen in het lager onderwijs kennen en kunnen, om tot dat leren, ontplooien en communiceren te komen? Op die vraag geeft *De Basis Nederlands voor de lagere school* een antwoord.

Dit boek bouwt de basiskennis van het Nederlands op in vijf delen. Deel 1 start met de kleinste bouwstenen van onze taal: de klanken en letters, en licht vervolgens de belangrijkste spellingsregels toe. In deel 2 sta je stil bij hoe woorden zijn opgebouwd en maak je kennis met de verschillende woordsoorten. Hoe die woorden samen zinnen vormen, ontdek je in deel 3. Vervolgens ben je klaar om taalgebruik te onderzoeken en om je erover te verwonderen (deel 4). Het laatste deel zoomt in op teksten, met een speciale plek voor jeugdliteratuur. Hier en daar hebben we de basiskennis uitgebreid met extra achtergrondinformatie, die ons inziens nodig is om het volledige plaatje te begrijpen.

Maar met kennis alleen kom je er niet. Daarom kozen we ervoor om elk deel af te sluiten met een blik in de klas: hoe leer je spelling en grammatica op een effectieve manier aan? Hoe maak je abstracte begrippen toegankelijk? En ook: hoe laat je kinderen ontdekken dat taal ongelooflijk boeiend kan zijn? Hoewel dit geen vakdidactisch boek is, willen we toch handvatten aanreiken om betekenisvol aan de slag te gaan.

Met *De Basis Nederlands voor de lagere school* willen we studenten, leerkrachten, begeleiders en ouders het inzicht en vertrouwen geven om kinderen te ondersteunen in hun taalverwerving. Heel wat mensen hebben ons hierbij geholpen. Aan hen een oprechte dankjewel. In [een](#) bijzonder danken we onze collega's Hilde Van den Bossche en Simon Maricau voor de constructieve, kritische blik.

Veel studie-, opfris- en leesplezier!

Daan, Justine en Lien

DEEL 1. SPELLING

ze zggeen
dat het neit utimakat
of je de ltteers in een wrood
op de geode ptaals zet
als je de ersete ltteer maar aan het bgien
en de ltaatse aan het enid shcijft
spant ireedeen wat er saatt
woraam o woaram
weet die sekkul van nreldedans dat neit
met dat sfufe ktrole dectie
dan hlaade ik mesihcsin ook enes een ngeen
in ptlaas van een dire of een tewe

Bron: Hans Hagen, Dectie uit *Hoe angst klinkt*, 2022, Spectrum.

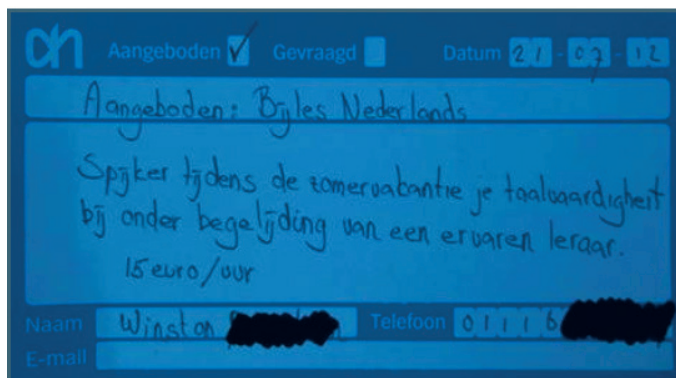
We kunnen ons inderdaad de vraag stellen of spelling écht nodig is. Kunnen we niet gewoon schrijven zoals we willen? Of schrijven zoals we spreken? Probeer maar eens. Neem nu het eerste: schrijven zoals we willen. Alleen de eerste en de laatste letter schrijven, zoals in het gedicht. Je stuurt je vrienden bijvoorbeeld *Serkepn we mroegn af?* Wedden dat je hiervoor meer tijd en concentratie nodig hebt dan bij *Spreken we morgen af?*

De andere mogelijkheid dan: schrijven zoals je spreekt. Als schrijver valt dat mee, maar de lezer krijgt het moeilijk, vooral wanneer hij over dialecten heen moet lezen. Daarbij komt nog dat ons alfabet 26 letters telt, terwijl er ongeveer 40 klanken zijn. Wat doe je bijvoorbeeld met *crème*? *Kreime*, *kraime*? En misschien is het jammer dat we de Franse herkomst van dat woord niet meer zien?

Er is dus een **eenduidige spelling** nodig. Hoe die er precies uitziet, leer je in dit hoofdstuk.

1.1 De kleinste bouwstenen van onze taal

Klanken en de daarbij horende letters zijn de kleinste bouwstenen van onze taal. Door ze bij elkaar te voegen, maak je woorden. L-e-s wordt *les* bijvoorbeeld.

Bron: www.taaltvoutjes.nl

1.1.1 Klinkers of vocalen

Klinkers of vocalen zijn klanken die gespeld worden met de tekens **a, e, i, o, u** en de combinaties daarvan die geen tweeklank vormen (*nee, neus, boek*). Ook de **y** is een klinker als die klank als /i/ wordt uitgesproken (*hobby*). We onderscheiden drie soorten klinkers: gedekte klinkers, ongedekte klinkers en de doffe of toonloze -e.

Gedekte klinkers zijn **korte klinkerklanken** die worden gevolgd (of: gedekt) door een medeklinker binnen dezelfde lettergreep. Ze komen dus voor in gesloten lettergrepen.

-a	bal	bal-len	de a is gedekt door de l
-e	wet	wet-ten	de e is gedekt door de t
-i	zit	zit-ten	de i is gedekt door de t
-o	bok	bok-ken	de o is gedekt door de k
-u	zus	zus-sen	de u is gedekt door de s
-y	syndroom		de y is gedekt door de n

Vrije of ongedekte klinkers zijn **lange klinkerklanken**. Ze kunnen zowel in gesloten (*baas*) als in open lettergrepen (*ba-zen*) voorkomen. In een gesloten lettergreep schrijven we ze met twee klinkertekens, in een open lettergreep doorgaans met één klinkerteken.

-a(a)	baas	ba-zen
-e(e)	week	we-ken
-o(o)	boom	bo-men
-u(u)	buur	bu-ren

De ongedekte klinkers -y, -ie, -eu en -oe behouden dezelfde schrijfwijze.

-y	baby	baby's
-ie	dier	dieren
-eu	deur	deuren
-oe	boer	boeren

De **doffe of toonloze -e**, ook wel de 'sjwa' genoemd, wordt op verschillende manieren gespeld.

bedankt, een, de, naarstig, avond, eerlijk, professor

Wist je dat?

1. Open lettergrepen eindigen op een klinker (*bo-men*) of een tweeklank (*bui-ten*), gesloten lettergrepen eindigen op een medeklinker (*bos-sen*).
2. Een klinkerklank is kort in woorden als *bom*, *bil* en *bak*. In *boom*, *buur* en *bazen* zijn de klinkerklanken lang. De termen 'kort' en 'lang' verwijzen dus naar de uitspraak, niet naar het aantal letters waarmee we de klank schrijven.
3. Klinkers zijn stemhebbend. Dat betekent dat je stembanden trillen wanneer je ze uitspreekt. Probeer maar eens: leg je hand op je keel, ter hoogte van de adamsappel en zeg /aa/. Voel je de trilling?

1.1.2 Medeklinkers of consonanten

Medeklinkers of consonanten zijn klanken die gespeld worden met de lettertekens **b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x** en **z**. Ook combinaties zoals **ch** (*lachen*), **ng** (*bang*), **th** (*thema*) en de **y** uitgesproken als /j/ (*yoghurt*) zijn medeklinkers. We onderscheiden twee soorten medeklinkers: stemhebbende en stemloze.

1.1.3 Tweeklanken of diftongen

Tweeklanken of diftongen zijn klanken die gespeld worden met de lettertekens **ou** en **au** (*koud* en *rauw*), **ei** en **ij** (*begeleiding* en *rijst*) en **ui** (*ruit*). Ze verglijden tijdens het uitspreken van de ene naar de andere klank, vandaar de naam 'tweeklank'. In *ruit* bijvoorbeeld verglijdt de u-klank naar een j-klank. Tweeklanken zijn net zoals klinkers stemhebbend.

De klanken die met **ai**, **oi**, **aai**, **ooi** en **oei** gespeld worden, beschouwen we als onechte tweeklanken. Die omvatten een klinker plus de medeklinker /j/ of /w/, geschreven als i en w, en worden – in tegenstelling tot de echte tweeklanken – afzonderlijk uitgesproken. Denk maar aan *nieuw*, *haiku*, *maai*, *bloei* en *fooi*.

In het basisonderwijs wordt vaak de term 'tweeteckenklank' gebruikt. Daarmee verwijst men naar de spelling: je schrijft twee letters om de klank uit te drukken (*boek*, *buik*). Sommige klanken zijn beide. De /ui/ in *huis* is bijvoorbeeld een tweeklank (je hoort de klank veranderen) én een tweeteckenklank (je schrijft de klank met twee letters). De /oe/ in *boek* daarentegen is alleen een tweeteckenklank.

1.1.4 Regel van het verenkelen en verdubbelen

Een belangrijke regel in de Nederlandse spelling is die van het verenkelen (van klinkertekens) en het verdubbelen (van medeklinkertekens).

Hoor je op het einde van een klankgroep een **korte klinkerklank a, e, i, o of u**, dan verdubbel je de medeklinkerletter die erna komt.

trekken

gekker

Hoor je op het einde van een klankgroep een **lange klinkerklank aa, ee, oo of uu**, dan verenkelt je de klinkerletter.

boter

beter

Hoor je op het einde van een klankgroep een **andere klank**, dan pas je deze regel niet toe.

verdrietig

koeken

Wist je dat?

Een **klankgroep** is een stukje van een woord dat je in één keer kan uitspreken. Het woord *mannen* bijvoorbeeld bestaat uit de klankgroepen *ma* en *nen*. Door naar de klankgroepen te luisteren, weet je of je moet verenkelen of verdubbelen.

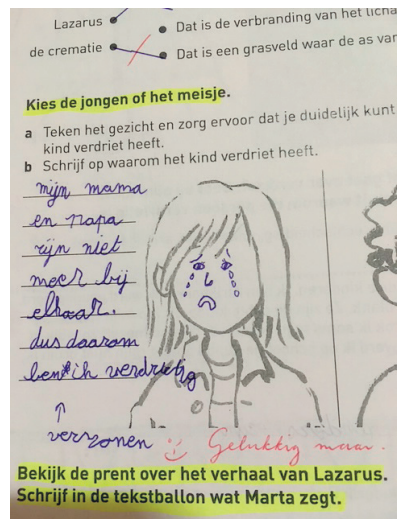
Lettergrepen zijn de delen van een woord die je schrijft. Bij *mannen* zijn dat: *man* en *nen*. Klankgroepen en lettergrepen komen vaak, maar niet altijd overeen.

In het basisonderwijs worden verschillende stappenplannen gebruikt om de regel van het verenkelen en verdubbelen aan te leren. Kinderen klappen eerst een woord in klankgroepen. Daarna luisteren ze naar de klinker op het einde van de klankgroep, en ten slotte bepalen ze hoe ze het woord moeten schrijven.

Wist je dat?

Beginnende spellers schrijven vooral op basis van de klanken die ze horen. Daardoor maken ze fouten zoals *verzonnen* in plaats van *verzonnen*. Gaandeweg leren ze dat de uitspraak niet altijd voldoende informatie geeft en dat ze ook spellingregels, zoals die van het verdubbelen, moeten toepassen.

Oefening 1

Benoem de klanken: (on)gedekte klinker, doffe -e, medeklinker of tweeklank. Noteer vervolgens of die klanken stemhebbend of stemloos zijn.

Opgeruimd

Ik deel mijn **eigen** kamer
met mijn **knuffels** en mijn **pop**.
Ze zijn wel goed gezelschap,
maar ze **ruimen** zelden **op**.

Dat heb ik **papa** ook **verteld**.
Hij keek me **ernstig** aan.
Ik heb het dus **maar** weer een keer
volledig **zelf** gedaan!

Bron: De Paepe, S. (2020). Opgeruimd. Uit: *Het lijkt wel een feestje*. Lannoo.

1. eigen	<u>tweeklank</u>	<u>stemhebbend</u>
2. kamer	<u></u>	<u></u>
3. knuffels	<u></u>	<u></u>
4. ze	<u></u>	<u></u>
5. ruimen	<u></u>	<u></u>
6. op	<u></u>	<u></u>
7. verteld	<u></u>	<u></u>

8. ernstig	_____	_____
9. maar	_____	_____
10. zelf	_____	_____

1.2 Een complexe, maar logische spelling

De Nederlandse spelling is opgebouwd uit een aantal basisbeginselen.

Helemaal aan de basis ligt het **principe van de standaarduitspraak of het fonologische principe**. Dat beginsel zegt dat je zo veel mogelijk woorden schrijft zoals je die uitspreekt in de standaardtaal. Het woord *les* bijvoorbeeld bestaat uit drie fonemen en schrijven we met de grafemen l-e-s. Ook bij *boek* schrijven we per klank de overeenkomende letter of lettercombinatie: b-oe-k.

Het **morfologische principe** verklaart waarom we niet *bet*, maar *bed* schrijven: omdat de Nederlandse spelling een woord of woorddeel zo veel mogelijk op dezelfde manier wil schrijven, ook al spreken we het anders uit. *Bed* schrijven we dus met een -d en niet met een -t op het einde, omdat we bij het meervoud van *bedden* spreken. Dit principe verklaart ook waarom we *ik word* en niet *ik wort* schrijven: omdat de vorm van de stam *word* gelijk moet blijven. Om die gelijke vormen te behouden, maken we dus regels, zoals de verlengingsregel (*bed*, want: *bedden*) en de regels voor de werkwoordspelling (stam = infinitief zonder en).

Naast gelijke woordvormen zorgen we ook voor zo veel mogelijk gelijke woordopbouw. Bij *breedte* bijvoorbeeld laten we de -d staan en schrijven we niet zoals we horen *breete*, omdat we hetzelfde doen als bij *lengte*: we voegen -te toe aan het grondwoord. We bouwen beide woorden dus op dezelfde manier op. Iets gelijkaardigs doen we bij *bruidssluier*. We schrijven een dubbele -s, omdat we denken aan *bruidstaart*. Daar hoor je een tussen -s, dus we schrijven bij alle samenstellingen met *bruid-* een -s. Taalkundigen noemen dit beginsel ook het principe van gelijkvormigheid.

Het **principe van herkomst of het etymologische principe** ten slotte gaat uit van een taalkundig respect ten opzichte van de herkomst van woorden. We blijven *café* en *computer* schrijven (en niet *kafee* en *kompjoeter*), omdat we de Franse en Engelse herkomst van deze leenwoorden willen aangeven. Maar ook inheemse woorden vallen onder dat principe. *Ei* en *ij* bijvoorbeeld werden tot ongeveer 1700 op een andere manier uitgesproken. Uit respect voor dat historische aspect blijft onze spelling een onderscheid maken tussen *ei* en *ij*. Hetzelfde geldt trouwens voor de *au* en *ou*.

Sommige grammaticas vullen de drie beginselen aan met het **beginsel van gebruik**. Dat beginsel verklaart waarom we niet *hij zitt* schrijven (wat we volgens het principe van gelijkvormigheid wel zouden moeten doen). Een dubbele -t op het einde van een woord is niet gebruikelijk in onze spelling. Vandaar: *hij zit*. Nog een voorbeeld: een stemloze -z of -v op het einde van een woord komt in het Nederlands niet voor. We spreken niet van *een verhuiz* of *een geloov*, omdat de stemhebbende -z en -v in het Nederlands op het einde van een woord stemloos worden: een *verhuis* en een *geloof*.

Dankzij de verschillende beginselen wordt duidelijk dat ons spellingssysteem – hoe complex het ook is – toch logisch in elkaar zit. Om die logica te illustreren (en niet om de complexiteit te vergroten) volgen hierna tien hoofdstukjes over de Nederlandse spelling.

Wat kinderen tegen het einde van het zesde leerjaar precies moeten kennen, lees je in 1.4. Tot slot nog dit: elk hoofdstuk wordt afgesloten met een oefening. Die helpt je om de theorie te verwerken. Extra oefenmateriaal vind je op het digitale oefenplatform.

1.3 Spellingsregels onder de loep

1.3.1 Hoofdletters

En hoe bedank jij je BOB ?

Arnaldus
BELGISCHE BROUWERS

Assuralia
VERZEKERING VAN VERBODEN VERKEER

ikbenvoor.be

Bron: www.bob.be

1.3.1.1 Begin van de zin

Het **eerste woord van een zin** schrijf je met een hoofdletter. Als de zin met een apostrof begint, dan krijgt het tweede woord een hoofdletter.

Ze zei: 'Dank je wel om bob te zijn vanavond!'

's Morgens (< Des morgens) eet ik altijd granola met Griekse yoghurt.

Een zin die met een cijfer of een symbool begint, krijgt geen hoofdletter.

5 kilo zure beertjes geef ik hem. 35 euro kostte mij dat cadeau.

is een hashtag.

1.3.1.2 Eigennamen en soortnamen

Een eigennaam verwijst naar een persoon of een zaak als **iets unieks**. Daarom krijgt een eigenaam een hoofdletter. Soortnamen duiden **een soort** aan en schrijf je met een kleine letter.

Emiel, Unicef, WhatsApp

de jongen, de organisatie, een whatsappje

1.3.1.3 Persoonsnamen

Voor- en familienamen en eventuele initialen van **een persoon** schrijf je met een hoofdletter. Losse voorzetsels en lidwoorden schrijf je zoals ze in het geboorteregister en op de identiteitskaart staan.

James Ensor, Annie M.G. Schmidt

mevrouw Van den Begin, Charlie Van den Begin

Een persoonsnaam die **soortnaam** is geworden (dat wil zeggen: die niet meer naar één unieke persoon verwijst, maar wel naar personen met een bepaalde eigenschap), schrijf je niet met een hoofdletter.

Wie is vanavond bob en rijdt ons naar huis?

Is hij jouw ware jakob?

Mij lijkt hij eerder een echte donjuan. Of een vrolijke frans. Absoluut geen handige harry!

Ook persoonsnamen die verwijzen naar een voorwerp of een zaak, krijgen geen hoofdletter.

Hij leed al enkele jaren aan alzheimer. (< Alois Alzheimer)

Hij stierf aan de guillotine. (< Joseph-Ignace Guillotin)

Heb je die zeppelin gezien? (< Ferdinand von Zeppelin)

Ze mag met haar diesel niet binnen in die lage-emissiezone. (< Rudolf Diesel)

Wanneer de zaak waarnaar verwezen wordt, **een product van arbeid of creativiteit** (een schilderij, een boek, een kledingstuk of een merknaam) is, dan schrijf je wel een hoofdletter.

de nieuwe J.K. Rowling

een echte Magritte

een degelijke Volvo

een originele Stradivarius

een fake Chanel

Samenstellingen met persoonsnamen behouden hun hoofdletter. Een samenstelling is een woord dat bestaat uit twee delen die beide apart kunnen voorkomen.

Ensorjaar (een jaar in het teken van James Ensor), een Hitchcockthriller, een Stradivariusviool

Wanneer de naam in de samenstelling niet meer duidelijk naar de persoon verwijst, dan schrijf je een kleine letter. Ook samenstellingen met een uitvinder of wetenschapper verliezen hun hoofdletter. In beide gevallen zijn het soortnamen geworden.

met argusogen, een molotovcocktail (personen zijn op de achtergrond geraakt)

alzheimerpatiënt, downsyndroom (verwijst naar ontdekker), dieselmotor (verwijst naar de uitvinder)

een steinerschool, het freinetonderwijs (verwijst naar de grondleggers)

Wanneer je expliciet naar de uitvinder of ontdekker verwijst, schrijf je wel een hoofdletter.
de ziekte van Alzheimer
het syndroom van Down

Afleidingen van persoonsnamen schrijf je met een kleine letter. Een afleiding is een woord dat opgebouwd is uit een grondwoord (Dante) en een of meerdere voor- of achtervoegsels (-esk). Het grondwoord kan afzonderlijk voorkomen, de voor- en achtervoegsels niet.
een dantesk einde, een kafkaïaanse situatie, een freudiaanse uitspraak

Namen van personen en zaken die als **heilig** worden beschouwd, schrijf je met een hoofdletter.

God, Allah, Christus, de Heilige Geest, Onze-Lieve-Heer, het Koninkrijk Gods
een Boeddhabeeld, een Mariabeeld, een Weesgegroeit

Afleidingen van de naam voor een heilige persoon of een heilig begrip schrijf je met een kleine letter.

godelijk, goddeloos, boeddhist, christusachtig, messiaans, onchristelijk

1.3.1.4 Aardrijkskundige namen

Een **aardrijkskundige eigen naam** (een land, gebied, berg, streek, rivier) schrijf je met een hoofdletter. Dat geldt ook voor samenstellingen en afleidingen.

Zweden, de Ardennen, Oost-Vlaanderen, de Leie, de Borinage, de Provence, de Mont Ventoux
Australiërs, Scheldeoevers, een Belgenmop (= samenstellingen)
Zuid-Amerikaanse wijn, de Franse les, Belgisch bier, een Afro-Amerikaan (= afleidingen)

Soortnamen krijgen echter een kleine letter.

een havanna, parmaham, afhaalchinees, champagne

Ook planeten, hemellichamen en sterren(beelden) krijgen een hoofdletter.

Jupiter, de Poolster, de Grote Beer, Weegschaal (sterrenbeeld)

Een windstreek krijgt een kleine letter, tenzij de windstreek deel uitmaakt van een aardrijkskundige naam. Als er een politiek, geografisch of economisch gebied mee bedoeld is, schrijf je een hoofdletter, maar niet in de afgeleide vorm van het woord

De zon gaat onder in het westen. Het zuiden van West-Vlaanderen (maar: Zuid-West-Vlaanderen).

Het Westen belooft meer hulp, de verhoudingen tussen Noord en Zuid, het Nabije Oosten (maar: De westerse beschaving heeft ook veel onheil aangericht.)

De naam van een bevolkingsgroep of een lid daarvan krijgt een hoofdletter, ook als hij niet van een land- of streeknaam is afgeleid.

een Brit, Walen, Arabieren, Palestijnen, Vikingen

1.3.1.5 Talen

De naam van **een taal** (*Nederlands*), **een dialect** (*Limburgs*) of **een andere taalvariëteit** (*Verkavelingsvlaams*) schrijf je met een hoofdletter. Dat geldt ook voor samenstellingen en afleidingen, tenzij die een negatieve waardering voor een taal of voor een manier van spreken uitdrukken.

*Nederlands, Standaardnederlands, Verkavelingsvlaams, Oost-Vlaams, Brits-Engels
Brabantse tongval, Duits accent, Franstalige burens
steenkolenengels, potjeslatijn, keukenfrans*

Zelfstandige naamwoorden en werkwoorden die van taalnamen zijn afgeleid, schrijf je klein.
germanist, verfransen, slavistiek

1.3.1.6 Historische gebeurtenissen en feestdagen

De naam van **een historische gebeurtenis** of van **een feestdag** schrijf je met een hoofdletter. Ook de samenstellingen ervan.

*Tweede Wereldoorlog, de Oktoberrevolutie, Eerste Wereldoorlogherdenking
Moederdag, de Dag van de Arbeid, Suikerfeest*

Let op!

We schrijven *Kerstmis*, maar: *kerst, kerstdag, kerstboom* en *een kerstman* zijn soortnamen en krijgen een kleine letter. *De Kerstman* verwijst naar de enige, unieke man en krijgt daarom wel een hoofdletter.

Hetzelfde doen we bij *Pasen*, maar: *paashaas, paasfeest, paaszondag* en bij *Nieuwjaar*, maar: *nieuwjaarsdag, nieuwjaarsreceptie*.

1.3.1.7 Tijdperken, stromingen en kalenderaanduidingen

Namen van **tijdperken, stromingen** (cultureel, maatschappelijk, religieus, artistiek) en **kalenderaanduidingen** krijgen een kleine letter.

*de middeleeuwen, het socialisme, het protestantisme, het christendom, de islam
zondag, december, de zomer*

1.3.1.8 Instellingen, organisaties, bedrijven, merken en gebouwen

De namen van **instellingen, organisaties, bedrijven, merken en gebouwen** schrijf je in principe met een hoofdletter. Dat geldt ook voor samenstellingen met die namen.

*de Senaat, de Wereldhandelsorganisatie, Telenet, Apple, het Atomium
een Audifabriek, de TikTokgeneratie*

Deze regel geldt alleen voor eigennamen. Zodra een naam als soortnaam wordt gebruikt, schrijf je die met een kleine letter, ook in afleidingen:

*WhatsApp, een whatsapp, een whatsappje
TikTok, een tiktok, een tiktokje*

Let op!

De zelfgekozen schrijfwijze van een instelling, krant, bedrijf, merk of gebouw neem je over. Dat noemen we het 'donorprincipe'.

LinkedIn, cd&v, Groen!, het S.M.A.K.

1.3.1.9 Titels

Het **eerste woord van een titel** (van een boek, liedje, film, gedicht of prijs) schrijf je met een hoofdletter. De andere woorden in de titel krijgen alleen een hoofdletters als het aardrijkskundige namen of persoonsnamen zijn. Ook samenstellingen krijgen een hoofdletter.

Sneeuwwitje en de zeven dwergen

een Hamletvertolking, de Oscaruitreiking

In teksten worden titels vaak gecursiveerd.

Wie schreef *De helaasheid der dingen*?

Een van de grootste hits van Yevgueni is *Als ze lacht*.

Namen van **functies** schrijf je met een kleine letter, ook in brieven of mails.

koning Filip, paus Franciscus, de minister van Onderwijs

de paus, een imam

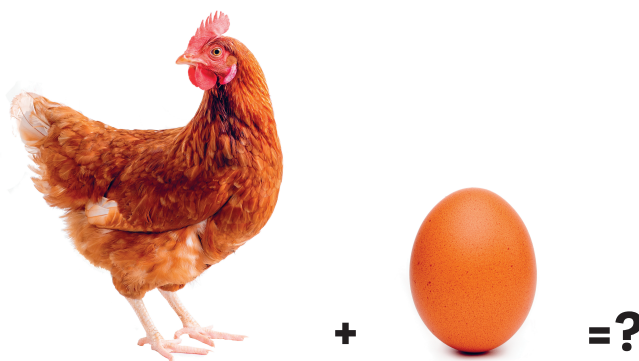
Geachte heer Amou, Beste medewerker

Oefening 2

Welke woorden krijgen een hoofdletter en welke niet? Noteer ook de regel.

1. pasen	<u>Pasen</u>	<u>feestdagen krijgen een hoofdletter</u>
2. een nieuwjaarsreceptie	_____	_____
3. een daltonschool	_____	_____
4. de tweede wereldoorlog	_____	_____
5. een katholiek	_____	_____
6. een brabantse accent	_____	_____
7. de minister van onderwijs	_____	_____
8. de franse les	_____	_____
9. het suikerfeest	_____	_____
10. de prehistorie	_____	_____

1.3.2 Tussenletters

Bron: www.shutterstock.com

1.3.2.1 Tussenletter -e of -en

De regels voor de tussenletters -e of -en gelden alleen voor **samenstellingen** waarvan het **linkerdeel een zelfstandig naamwoord** is. Bij woorden als *wiegelied* (< werkwoord *wiegen*) en *rodekool* (< adjectief *rood*) gelden ze dus niet.

Als het eerste deel van de samenstelling **alleen een meervoud heeft op -(e)n**, schrijf je tussen de twee delen een **-en**, ook al spreek je de tussenklank als doffe -e zoals in *de* uit.

boek + winkel = boekenwinkel (want: boeken)

pan + koek = pannenkoek (want: pannen)

Als het eerste deel van de samenstelling al **op -en eindigt**, dan behoud je vanzelfsprekend de schrijfwijze.

keuken + tafel = keukentafel

haven + stad = havenstad

Als het eerste deel van de samenstelling **alleen een meervoud heeft op -s**, dan schrijf je **-e**.

mode + huis = modehuis (want: modes)

campagne + leider = campagneleider (want: campagnes)

Als het eerste deel **een meervoud heeft op -(e)n én op -s**, schrijf je -e als het linkerdeel eindigt op een doffe -e, bijvoorbeeld *groentebedrijf*. Eindigt het linkerdeel niet op een doffe -e, dan schrijf je -en, zoals in *lerarenopleiding*.

gedachte + goed = gedachtegoed (want: gedachtes – gedachten en gedachte eindigt op een doffe -e)

leraar + tekort = lerarentekort (want: leraars – leraren en leraren eindigt niet op een doffe -e)

Let op!

Schrijf -en als het linkerdeel een vrouwelijke persoonsnaam (afgeleid van de mannelijke variant) is.

agente + uniformrokje = agentenuniformrokje

adolescente + behaasje = adolescentenbehaasje

Als het eerste deel **geen meervoud** heeft, schrijf je **-e**.

tarwe + brood = tarwebrood

snot + bel = snottebel

UITZONDERINGEN

1. Als het eerste deel een **versterkende betekenis** heeft en het geheel een bijvoeglijk naamwoord is, schrijf je **-e**.
beregoed, reuzeleuk, stekeblind, apetrots
2. Als het eerste deel verwijst naar een persoon of zaak die **uniek** is, schrijf je **-e**.
zonnebank, maneschijn, helleveeg, Onze-Lieve-Vrouwekerk, Koninginnedag
3. Bij **versteende samenstellingen**, waarbij je de delen niet meer als afzonderlijke woorden herkent, schrijf je **-e**.
bakkebaard, bruidegom, bullebak, kattebelletje, kinnebak, ruggespraak

Oefening 3

Krijgen onderstaande samenstellingen een tussen -e of -en? Noteer ook waarom.

1.	asperge + soep	<u>aspergesoep</u>	<u>linkerdeel heeft alleen een meervoud op</u>
<u>-es -> -e</u>
2.	roos + struik	_____	_____
3.	peer + sap	_____	_____
4.	weide + vogel	_____	_____
5.	groente + soep	_____	_____
6.	pikke + donker	_____	_____
7.	invalide + wagen	_____	_____

8. einde + jaar _____
9. giraf + nek _____
10. hel + vuur _____

1.3.2.2 Tussenletter -s

Voor de **tussen-s** is de basisregel heel helder: schrijf een tussenletter -s als je een /s/ hoort. Soms zijn zowel de vormen met als zonder tussenletter -s correct.

bestuursfunctie, oorlogsmisdaden, dorpsleven

ademnood, denkbaar, liefdeloos

drugsgebruiker – druggebruiker, spellingsprobleem – spellingprobleem

Vervang bij twijfel het rechterdeel van de samenstelling door een ander woord: we schrijven *bruidssluier* met dubbele -s, want we horen een -s in *bruidstaart*. Bij afleidingen zoek je een ander linkerdeel: we schrijven *jongensachtig* met -s, want we zeggen *meisjesachtig*.

Eindigt het grondwoord al op een -s, dan behoud je die en is er geen sprake van een tussenklank.

fietsslot, tennisster

Oefening 4

Schrijf een -s als dat nodig is.

1.	koning	dochter	<i>koningsdochter</i>
2.	koning	zoon	_____
3.	kok	muts	_____
4.	burger	stand	_____
5.	wandel	straat	_____
6.	wandel	weg	_____
7.	kunstenaar	leven	_____
8.	beroep	soldaat	_____
9.	spelling	probleem	_____
10.	middag	spits	_____

1.3.3 Afkortingen

The periodic table displays elements with their symbols and names. The elements are arranged in rows and columns, with colors alternating by groups. The table includes elements from Hydrogen (H) to Oganesson (Og).

Bron: www.shutterstock.com

1.3.3.1 Afkortingen

Bij een **afkorting** verkort je het woord of de woorden door **letters weg te laten** en een punt in de plaats te zetten. Je spreekt het woord dus voluit uit, maar schrijft het verkort. Originele hoofdletters behoud je in de afkortingen.

a.u.b. (alstublieft), p. (pagina), bv. of bijv. (bijvoorbeeld)

Fr. (Frans), Z.K.H. (Zijne Koninklijke Hoogheid)

1.3.3.2 Symbolen

Een **symbool** is een alfabetisch (km) of niet-alfabetisch (@) teken voor een wetenschappelijk begrip, een eenheid, een grootheid of een valuta. Symbolen worden als volledige woorden gelezen en krijgen geen punt.

km/h (kilometer per uur)

s (seconde)

g (gram)

V (volt)

Na (natrium)

Sommige symbolen hebben ook niet-wetenschappelijke varianten. We spreken dan over gewone afkortingen. Die afkortingen krijgen wel een punt.

Ik vroeg 100 gr. gehakt.

Hij komt om 15.30 uur op bezoek.

1.3.3.3 Initiaalwoorden

Een **initiaalwoord** is een afkorting die je **letter per letter** uitspreekt. Initiaalwoorden krijgen geen punt en schrijf je klein als het soortnamen zijn. Eigennamen schrijf je met hoofdletters.

sms (short message service), btw (belasting over de toegevoegde waarde)
de NMBS (Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen), de VRT (Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie)

Sommige initiaalwoorden schrijven we toch met hoofdletters, omdat dat zo gebruikelijk is.

CEO (chief executive officer)
EHBO (Eerste Hulp bij Ongevallen)
SUV (sport utility vehicle)

Een samenstelling met een initiaalwoord schrijf je met een koppelteken, een afleiding met een apostrof.

pc-netwerk, sms'je

1.3.3.4 Letterwoorden

Een **letterwoord** is een verkorte vorm die bestaat uit de **beginletters van een woordgroep**. Je leest een letterwoord als een gewoon woord, niet letter per letter. Letterwoorden krijgen geen punt.

ufo (unidentified flying object)

Letterwoorden schrijf je klein als het soortnamen zijn. Een letterwoord voor een eigenaam die bestaat uit vier of minder letters, schrijf je met hoofdletters. Bij vijf of meer letters schrijf je een beginhoofdletter.

lat (living apart together), aids (acquired immune deficiency syndrome)
NAVO (Noord-Atlantische Verdragsorganisatie), MAS (Museum aan de Stroom)
Riziv, Bloso

Een samenstelling en een afleiding met een letterwoord schrijf je aaneen. Bij hoofdletters schrijf je een koppelteken.

latrelatie, aidspatiënt, NAVO-samenkomst

Let op!

Naarmate een letterwoord meer ingeburgerd geraakt, verliest het zijn hoofdletters.

pin (< PIN, persoonlijk identificatienummer)
vip (< VIP, very important person)

1.3.3.5 Verkortingen

Verkortingen bestaan uit **lettergrepen van een of meerdere woorden**. Je spreekt ze als gewone woorden uit. Verkortingen krijgen geen punt en schrijf je klein als het soortnamen zijn. Als het om een eigenaam gaat, schrijf je een beginhoofdletter.

info (informatie), airco (airconditioning)

Benelux (België, Nederland en Luxemburg), Europol (Europese Politiedienst)

Een samenstelling en een afleiding met een verkorting schrijf je aaneen.

infostand, aircootje

Let op!

Initiaalwoorden, letterwoorden en verkortingen die verwijzen naar een organisatie wijken soms af van bovenstaande regels. Je neemt in dat geval de schrijfwijze gewoon over (= 'donorprincipe').

KU Leuven (Katholieke Universiteit Leuven)

StuBru (Studio Brussel), AgODi (Agentschap voor Onderwijsdiensten)

S.M.A.K. (Stedelijk Museum voor Actuele Kunst)

Oefening 5

Schrijf de correcte vorm in de juiste kolom.

1. Op het feest waren voornamelijk mondaine mensen, *dat wil zeggen* mensen die een luxueuze levensstijl gewoon zijn.
2. Ik heb al drie jaar een *latrelatie* met een *prof* van de *kulak*.
3. Mag de *airco* aan, alsjeblieft?
4. In die winkel verkoopt men *onder andere* zakdoeken, handdoeken, washandjes enzovoort.
5. In de *tvwinkel* had de *bommoeder* het moeilijk om een keuze te maken.
6. Vraag je een *infobrochure* aan bij het *riziv*?
7. In het Nederlands zegt men *navo*, maar in het Engels spreekt men van *nato*.
8. Het was een drukte van jewelste op de *ehbopost*.
9. Op het geboortekaartje stond dat Jerom 3290 *gram* woog.
10. Wetenschappers berekenden dat de nieuwe treinmodellen tot 20 *kilometer per uur* sneller kunnen rijden dan de oude.